

No 2
336183
21
#2
DE

**JURE DECIMARUM ECCLESIASTICARUM IN
POLONIA ANIMADVERSIONES HISTORICAE.**

DISSERTATIO INAUGURALIS
QUAM
ILLUSTRISSIMI ICTORUM ORDINIS
CONSENSU ET AUCTORITATE

PRO
SUMMIS IN UTROQUE JURE HONORIBUS
RITE CAPESSENDIS

IN
ALMA LITERARUM UNIVERSITATE VIADRINA
DIE XXII M. NOVEMBRIS A. MDCCCLII

publice defendet

JOSEPHUS DE LIPSKI, ✓
POSNANIENSIS.

CONTRA ADVERSARIOS:

SIGISMUNDUM DE SZZANIECKI, CAND. JURIS.
THEODORUM DE JAKOWICKI, CAND. PHIL.

VRATISLAVIAE,
TYPIS ROBERTI NISCHKOWSKY.

INSTITUTIONES ACADEMICAE
 IN UNIVERSITATE PRAGENSIS

DE RECTORIS

ORATIONE

IN ORDINE

CONSTITUTIONIS

1790

IN ORDINE

CONSTITUTIONIS

IN

ALMA MATER UNIVERSITATE PRAGENSIS

DE RECTORIS A. M. M. M. M.

PRAGENSIS

DE RECTORIS A. M. M. M. M.

PRAGENSIS

DE RECTORIS A. M. M. M. M.

DE RECTORIS A. M. M. M. M.

PRAGENSIS

DE RECTORIS A. M. M. M. M.

**PARENTIBUS OPTIMIS,
DILECTISSIMIS**

Hasce studiorum Primitias.

PIO GRATOQUE ANIMO.

D. D. D.

AUCTOR.

Conspectus.

Praefatio.

§ 1. De decimarum in Polonia origine.

§ 2. De singulis decimarum generibus, quae in Polonia locum obtinebant.

§ 3. De decimis novalibus.

§ 4. De decimis colonorum juris Teutonici.

§ 5. De decimis liberis.

§ 6. Conclusio.

Conspicuum.

Præfatio.

§ 1. De decimis in Polonia origine.

§ 2. De singulis decimarum generibus quæ in Polonia locum obtinebant.

§ 3. De decimis novis.

§ 4. De decimis colonorum jure Teutonico.

§ 5. De decimis liberis.

§ 6. Conclusio.

Praefatio.

Juris decimarum historia ex variis disquisitionibus atque commentariis de decimis scriptis adeo nota est, ut vel primislineis eam adumbraturum res tritas atque decantatas iterum tractare sit necesse. Haud secus ecclesiae ius decimarum exingendarum, eiusque propria indoles ita omnibus cognita est, ut nulla adsit causa, cur nobis novae explicationis periculum sit faciendum, praesertim quum disquisitione nostra haud pauca, quae huc pertinent, retractanda sint. Hoc unum tantum hic commemorare liceat, neque originem decimarum divinam, quae semper et ubique fere statuebatur, neque prosperitatem¹⁾, quae decimas solventibus contingere putabatur sufficere potuisse ad promptam earum solutionem, ut non mox subsidia juris ecclesiastici, tanquam censurae et poenae medicinales²⁾ clero contra renitentes essent adhibenda. Imo ii, penes quos profanarum rerum potestas erat, decimarum exactionibus adversabantur, ut ex Justiniani exemplo patet, qui gravi poena censuris illis ecclesiasticis uti vetuerat³⁾. Quamquam autem posteriore tempore Carolus

¹⁾ c. 68. C. 16. qu. 1 — c. 8. C. 16. qu. 7: Majores nostri ideo copiis omnibus abundabant, quia Deo decimas dabant et Caesari censum reddebant, modo autem, quia discessit devotio Dei, accessit indictio fisci. Nolumus partiri cum Deo decimas: modo autem totum tollitur. Hoc tollit fiscus, quod non accipit Christus.

²⁾ c. 65. C. 16, qu. 1; c. 5. 32 X. de decimis (3. 30.). — C. Trid. sess. 25. c. 12. de ref. —

³⁾ L. 39. 51. C. de ep. et il. (1. 3.): Non oportet episcopos aut clericos cogere quosquam ad fructus offerendos, aut angarias dandas, aut alio modo vexare, aut

Magnus omnes homines ipsi subiectos decimis solvendis obstrinxerat, et magistratus suos ecclesiasticis in decimis exigendis praesto esse iusserat⁴), tamen res satis nota est, decimas multo posteriore tempore ad omnes pertinere coepisse. — Decimarum originem ex jure divino semper et ubique derivatam esse comprobari potest quum Origenis, Jrenaei, Hieronymi, Augustini aliorumque sententiis, tum etiam synodorum decretis, veluti Turonensis a. 567, Matisconensis a. 585⁵). — Qui vero divinam decimarum originem statuebant, id potissimum spectabant, ut cleri condicionem talem redderent, quali ecclesiae ministros uti par esset⁶).

Jus autem decimarum non facile perspicui posse non mirabitur, qui reputaverit, decimas exigendi jus modo episcopos, modo parochos, modo monasteria habuisse, ac praeterea perpenderit, decimas parochis etiam rite solvendas variis modis e singularum quarumque regionum consuetudine proficiscentibus esse subjectas⁷). — Quum enim neque parochiae ad eandem ubique legem essent conformatae neque eodem modo in singulis dioecesibus sacerdotes potestatem atque auctoritatem essent nacti: de decimarum origine atque causa diversissima et nonnunquam falsissima sentire necesse erat eos, qui decimas praestare erant obstricti. Quo factum est, ut decimarum

excommunicare, aut anathemate damnare, aut denegare communionem, aut ideo non baptizare quamvis usus ita obtinuerit. Transgressor excidit ab ecclesia et administratione ipsius, et dat decem libras . . . .

⁴) Vide: J. M. F. Birnbaum. Ueber die rechtl. Natur der Zehnten. Bonn 1831. p. 125. 161. seqq. — I. M. Göschl. Ueber den Ursprung des kirchlichen Zehnts. Aschaffenburg 1837. p. 6.

⁵) c. 14. X de decimis (3, 30): Parochianos (vero tuos ad solvendas decimas ecclesiis, quibus eas debent ecclesiastica debes severitate compellere quia) quum decimae non ab hominibus, sed ab ipso Domino sint institutae, quasi debitum exigere possunt.

⁶) C. Trid. sess. 25. c. 12 de ref. . . . . Hortatur dehinc omnes et singulos pro Christiana caritate, debitoque erga pastores suos munere, ut de bonis sibi a Deo collatis episcopis et parochis, qui tenuioribus praesunt ecclesiis, large subvenire ad Dei laudem atque ad pastorum suorum, qui pro eis invigilant, dignitatem tuendam non graventur.

⁷) c. 18. 20. 26. 31. 32. X. l. c.

exigendarum jus haud raro in discrimen vocaretur, atque etiam recusaretur. Litibus enim exortis iisque longa nonnunquam annorum serie vix compositis, eo interdum ventum est, ut decimae certis constitutisque vectigalibus essent commutandae. Vim inde atque indolem decimarum, principio fructuum decimam partem comprehendentium in oblivionem paulatim venisse, non est cur miremur⁸⁾).

Perturbationem istam atque decimarum commutationem iterum in Polonia quoque locum habuisse, infra demonstrabitur.

Jam vero ipsam historiae decimarum in Polonia partem, quod in fronte libelli significari, illustraturus primo de origine ipsarum decimarum in Polonia dicendum mihi est.

§. 1.

De decimarum in Polonia origine.

Religione Christiana a Miecislao I. a 965 in Polonia recepta, ut cum dogmate simul universalia decreta ecclesiae Christianae usum in Polonia atque auctoritatem obtinerent, qui primi divinae religionis hujus propagatores praeceptoresque exstiterunt, magno opere curabant. Vetere nimirum superstitione sublata postquam baptismatis particeps factus est Miecislaus, post novam religionem et institutiones ecclesiae occidentalis accipere debebat, quippe quae tunc temporis evangelii praeceptis ita essent junctae atque sociatae, ut ab iis divelli non possent. Qui vero religionis praeceptores arcessebantur, ex iis fere populis veniebant, apud quos decimarum jus non solum vulgatum, sed etiam per legem secularem erat sancitum. Ne vero decimarum jure non recepto, ecclesiae ministri alimentis atque victu destituerentur, inter capita summa doctrinae Christianae hoc praeceptum erat relatum: decimarum solutionem a Deo ecclesiae ministris sustentandis esse institutum. Opinio ista etiam apud alias nationes non erat inaudita, nec apud nostrates in dubium vocari potest. Quam ob rem et Miecislaus religione nuper recepta decimarum exactionem concessit sacerdotibus; unde etiam ab incolis mox solvi coeperunt decimae: quum enim illo tempore rex esset quodammodo lex viva, concessio regia mox legis auctori-

⁸⁾ c. 8. 24. 28. 34. X, de decimis.

tatem est nacta. At vero Miecislaum a totius regni incolis decimas clero vectigalium vice in vitae sustentationem mandasse, demonstrari non potest. Decimarum enim solutio ante religionis Christianae receptionem Polonis ignota erat. Nam quae ea de re seculo demum XVIII inclaruit virorum doctorum Ostrowski⁹⁾ A. Naruszewicz¹⁰⁾ et A. Skrzetuski¹¹⁾ sententia, Miecislaum nempe non novum vectigal sanxisse, sed tantum eas decimas, quae regio fisco¹²⁾ ante Christianae religionis receptionem solutae essent, in clerum transtulisse, facile refelli potest. Perducti vero sunt viri illi egregii ad eam sententiam testimonio, quod in prima editione¹³⁾ operis a Cromero de origine et rebus gestis Polonorum conscripti, exstat. Falsam esse hanc sententiam luculentissime demonstrarunt T. Czacki¹⁴⁾ et Międzyński¹⁵⁾ argumentis usi hisce:

1) Cromerus ipse in posterioribus editionibus ejusdem operis, ut in tertia Basileensi a. 1568¹⁶⁾ et quarta Coloniae Agrippinae a. 1589¹⁷⁾ edita, quum hanc sententiam haud dubie falsam esse perspexisset, eam prorsus omisit, nulla rei totius mentione facta.

⁹⁾ Dzieje i Prawa kościoła Polskiego. Poznań 1846. Tom. I p. 44.

¹⁰⁾ Historya narodu Polskiego. Lipsk 1836. Tom. VIII. p. 133.

¹¹⁾ Prawo Polityczne narodu Polskiego. Tom. II. p. 33. Warszawa 1787.

¹²⁾ Antiquioribus temporibus fiscum regum a regni thesauro non fuisse separatum, auctores sunt nobis rerum scriptores. Penes regem jus erat tributorum exigendorum, ita quidem, ut ratio expensorum non ei esset reddenda. Ludovici regis demum tempore discrimen inter contributionem publicam et regiam exortum esse videtur.

¹³⁾ Basileae 1555.

¹⁴⁾ Dzieła T. Czackiego wydane p. Hr. E. Raczyńskiego. Poznań 1843. Tom. I. p. 330.

¹⁵⁾ Rozprawa o dziesięcinach p. 55 seq. Kraków 1816.

¹⁶⁾ Ex officina Oporiviana, editio ab ipso Cromero procurata. Locus qui huc pertinet exstat Lib. III p. 47.

¹⁷⁾ Editio sumptibus Mylii, quae optima vulgo existimatur pag. 32: „Basilicas novem diversis locis aedificat, easque suppellectili omnis generis, praetiosa, ornat, censibus et possessionibus locupletat, et in Dioeceses distributas etc. singulis Episcopis attribuit, iisque decimas omnis generis frugum, de suis, juxta ac nobilitatis plebisque agris edicto perpetuo adscribit; ita quidem, ut eae decimae post messem, ab iis, qui dant ad constitutum locum comportentur. — In dedicatione hujus editionis praemissa ipse fatetur: „Resumpsi librum in manus et . . . nonnulla partim adjeci, partim dempsi, partim mutavi“ etc. —

2) Quae apud rerum scriptorem Długosz (Longinus qui etiam aetatis illius more nominatur) ea de re inveniuntur¹⁸⁾, mutatae Cromeri de decimis regibus antea solvendis sententiae non refrangantur, sed potius decimas ad episcopos initio pertinuisse demonstrant. Accedit, quod neque Miechovita¹⁹⁾, qui Chronicon suum anno 1506, triginta igitur fere annos ante Cromerum finiverat, neque Joachim Cureus²⁰⁾, qui Cromero aequalis erat, de Miecislai jure decimarum exigendarum quidquam prodiderunt, sed potius decimas ab eo esse recens institutas atque collatas docent.

3) Martinus deinde Gallus²¹⁾ et Cadlubco²²⁾ qui non multum post illud tempus vixerunt, quo decimae in Polonia erant institutae, ne unum quidem verbum prodiderunt, ex quo colligi possit, decimas ullas tempore Miecislai pro fisco regio esse exactas.

4) Quodsi decimae antehac a fisco regio essent exactae, nullo modo fieri potuisset, ut regnante Boleslao Magno morte punirentur ii, qui, quum decimasolvere nollent Christiana religione sprete, paganismum rursus amplecti viderentur²³⁾; non enim verisimile est,

¹⁸⁾ Historiae Polonicae Libri etc. Francofurti sumptibus Weidmanni 1711 pag. 96 ad a. 967: „Novem ecclesiis Cathedralibus a se fundatis, Miecislau Polonorum Dux, sufficientes dotes assignat et tam Pontificibus earum, quam personarum dignitatibus, et Canonicatibus et Cathedralibus et in aliis institutis, Monasteriis et Ecclesiis parochialibus, omnem universae Polonorum regionis omnium frugum nascentium deputavit decimationem, sed et omnes Barones, proceres, cives et rusticos, non solum ad redditionem sed etiam ad ducturam campestralis decimae subjiciens, largitus est.“ —

¹⁹⁾ L. II. p. 23. Cracoviae 1521: „Erexit idem inclitus Princeps et primus fidei plantator, plures dignitates, praelaturas, canonicatus, ecclesias, collegiatus, parochiales et conventuales omnibus pro dote decimam frugum assignando.“

²⁰⁾ Annales gentis Silesiae. Witebergae 1571 p. 32: „Fuit autem primus episcopus Smogrensis Godofridus Romanus etc. Nam attributae sunt episcopis in omnibus provinciis decimae ex omnibus frugibus agrorum. Quod ipsum, sicut in illa vastitate regionis nondum excoltae, fuit necessarium: ita sequenti aetate, multas peperit offensiones in Silesia: Episcopo jus suum defendenti, principibus vero et ordinibus volentibus excutere illud onus, nimis ut visum est, grave.“

²¹⁾ G. H. Pertz: Monumenta Germaniae histor. Hannoverae 1851. Tom. XI. p. 428. lib. I.

²²⁾ Hist. pol. Lipsiae 1712. Tom. II. Lib. II. p. 641.

²³⁾ Cromerus de reb. gest. Polon. Basileae. 1558. Lib. III. p. 64.

tributum, quod jamdudum solvi coeptum, tantum odii propter solam illam in clerum translationem iis injicere potuisse, ut mortem non expavescentes, fidem ipsam aversarentur.

5) Reliquum est, quod neque ii, penes quos regia erat potestas²⁴), neque clerus in iis scriptis, quibus decimarum solutionem comprobare vellent, mentionem ullam fecerunt, decimas olim fisco solutas, in clerum esse translatas, imo divinae eas esse originis contenderunt²⁵). Decimarum juris originem divinam esse habitam, permultis Synodorum decretis omnium temporum comprobare possumus. Quo brevius rem absolvamus, unum tantum locum affere liceat hunc: „Veteris testamenti serie et sacrorum canonum sanctionibus attestantibus, Deus in signum universalis dominii sibi decimas reddi praecepit, suas esse decimas et primitias asseverans, atque monens et praecipiens, ut deferantur decimae in horrea sua, hoc est in thesauros templi, ut habeant sacerdotes atque Levitae, ministri ejus cibos, non sibi sed nobis sine dubio profuturos²⁶).

Iis igitur omnibus argumentis permoti, quae ducibus Czacki et Miączyński attulimus, nullo modo eorum sententiae adstipulari possumus, qui aut decimas e publico jure fluxisse existimant aut

²⁴) In privilegio Vladislai Jagellonis verba leguntur haec . . . „decimas, quae sibi Deus in signum universalis dominii pro alimento servientium reddi censuit.“ Volumen legum I. pag. 193. — Quum saepius a nobis ad Legum Volumina respiciatur necesse sit, haud abs re erit monuisse, volumina ista continere chronologico ordine dispositum corpus legum statutorum, constitutionum atque privilegiorum Regni Poloniae, Magni Ducatus Lithuaniae omniumque provinciarum annexarum a Comitibus Visliciae 1347 celebratis usque ad ultima regni comitia. Editionis curam susceperunt I. Załuski et St. Konarski praefationeque praemissa Volumen I publici juris fecerunt a. 1732. Reliqua septem volumina, mortuo Konarskio curavit Varsaviae usque ad a. 1780. Congregatio Scholarum Piarum. Quod Corpus quamquam publicam sanctionem non erat nactum, mox tamen auctoritate frui coepit, ut ex pag. 807. Vol. VII. patet. Non enim exstabat alia collectio, quae uno corpore omnium temporum leges complectebatur.

²⁵) Cf. Decas Quaestionum publicarum Regni, Andreae Lipski Cracoviae 1632. Quaestio I. No. 2.

²⁶) Constitutiones Synodorum opera. Wężyk. Cracoviae 1630. cf. Lib. III tit. Ex Antiquis.

putant, ante Christianae religionis receptionem eas a fisco regio exactas et tum demum in clerum esse translatas. Retinenda est igitur sententia, quam supra protulimus: decimarum institutionem simul cum religionis Christianae receptione in Poloniam invectam et a Miecislao sanctionem esse nactam.

§. 2.

De singulis decimarum generibus, quae in Polonia locum obtinebant.

Decimarum genera perquirentibus nobis in primis explorandum est, quot in Polonia in usum venerint. Ac primo fere adspectu videmus decimas imprimis praediales proprius in Polonia esse receptas, easque quum veteres tum novales, majores deinde et minores, urbanas et rusticas. Non fuisse plura genera, sive episcoporum moderationi, sive resistentiae laicorum, sive etiam utrisque est tribuendum. Ex iis vero, quas commemoravimus, maxime vulgatae erant decimae manipulares, quae ex omni genere frumenti praestabantur. Decimae autem minores neque eodem modo erant pervulgatae, neque etiam, ubi erant receptae, ex omni olerum genere praestabantur. Verumenimvero et ea genera, quae attulimus, quod solvendi modus maximam molestiam plerumque agrorum pesseribus afferebat, saepissime permutabantur decimis impropriis sive saccariis, ita quidem, ut pactione inter partem utramque facta decimae, quae antea in natura praestabantur, aut in granis aut in nummis solvi possent. Pactiones vero istas Clerici plerumque non inibant nisi coacti. Ita Cromero teste²⁷⁾ Thomas episcopus Vratislaviensis, una cum iis, qui ei erant a consiliis, in vincula conjectus, coactus est a. 1257 a Boleslao Calvo duce Lignicensi, ut decimas manipulares dioecesis Vratislaviensis permutaret in pecu-

²⁷⁾ De rebus gestis Polonorum p. 235 L. IX.: „Sed interim Thomas per-taesus diri carceris, duobus millibus marcarum et commutatione decimarum manipularium in pecuniarias per totam dioecesim suam, una cum praeposito et canonico se redemit.“ — Quamquam Silesia iis temporibus, de quibus agimus, a Polonia postquam recesserunt principes, Bohemis jam parebat, tamen et consuetudines atque leges aliquot seculis tenuit, et in rebus ecclesiasticis cum Polonia arctiore vinculo mansit juncta. Quapropter neminem putamus vitio nobis esse daturum, quod Polonicarum rerum partem aliquam illustraturi, saepius ad Silesiae monumenta historica provocemus.

niarias. Quamquam vero in Polonia decimae maximam partem eae in usu erant, quae decimam partem continent emolumenti omnium frumenti generum, quae ex agris aratro perstringendis veniebant, tamen quod ad quantitatem attinet, non eadem ubique obtinebat consuetudo, sed decimarum exigendarum jus in unaquaque regione pro loci rationibus mutabatur ac constituebatur. Per multa in causarum de decimis controversarum dijudicationibus inveniuntur argumenta, quae nos docent, Pontifices in dijudicando uniuscujusque regionis consuetudinem respexisse, et ad hanc quasi normam iudicium fecisse. Eandem viam ingressus est clerus Polonicus²⁸⁾ quippe qui in Synodis Provincialibus multa decreta tulisset, quibus praeceperat in decimis exigendis singularum quarumque regionum consuetudinem esse tenendam. In dioecesi Cracoviensi, quae praeter ceteris decimis maxime erat gravata, non solum ex auctumnalibus, sed etiam e vernis sementibus decimam quamque mergitem clero destinata fuisse videmus. In aliis autem dioecesibus praeter decimas hiemales nullae aliae exigebantur, nisi forte cannabae et lini decimae, sed et lini decimae in quibusdam regionibus non erant usitatae. In Podlachia vero ea erat institutio, ut non decima quaeque merges praestaretur, sed e singulis agri mansis sexaginta mergita quum auctumnalis tum vernae sementis. In dioecesis deinde Plocensis regionibus quibusdam non decima, sed aut quinta decima aut vicesima quaeque clero praestabatur. Qui vero agri a possessoribus ad famulos collati ab his colebantur, decimis omnino erant liberi²⁹⁾. Quantitas omnino decimarum ex agris atque hortis solvendarum plerumque ad normam pactionum aut decretorum episcopalium tacite receptorum constituebatur. In dioecesi porro Cracoviensi Bodzanta episcopus ad pactionem, quam cum Casimiro Magno inierat, de decimis hortorum, sub tit. de

²⁸⁾ Const. Synod. op. Wężyk lib. III. p. 191. Synodus IV. Petricoviensis tit. de decimis: Quoniam quibusdam in locis decimae manipulares, in aliis pecuniariae in plerisque vero penduntur in grano, consuetudinem antiquam loci cuius quum servandum esse decernimus, neque ab ea penitus discedi debere.

²⁹⁾ Cf. Międzyński p. 89.

decima aratri³⁰⁾ haec statuit: „Item ubicunque aratro in hortis vel in campis aratum fuerit decima plenarie exsolvatur, exceptis rappis, papavere, caulibus, raphano et allio et aliis similibus. Quae in hortis suis ligonizando aliquis plantat, decima ab eo de praedictis nullo modo repetatur. Et sub. tit. de decima cannabis . . . „Statuimus quod quicunque Kmetho³¹⁾ arat cum integro aratro, quotcunque equos sive boves habuerit, det quatuor ligaturas cannabis, juxta consuetudinem terrae antiquam; qui autem cum medio aratro arat, tunc duas ligaturas dare teneatur; qui autem non arat, a decima cannabis debet esse liber et solutus.“ Quod autem ad Silesiam attinet, in antiquioribus historiae monumentis ad pagorum germanorum assignationem spectantibus, decimarum minutarum aut raro fit mentio, aut nulla alia nisi haec: decimas in certum atque definitum vectigal esse mutatas³²⁾.

Exceptis, quae supra attulimus, decimarum generibus, nulla firma inveniuntur argumenta, quae demonstrare possint, clerum jus decimarum habuisse ex aliis quoque rebus exigendarum. Quae vero in Stenzelii documentis³³⁾ legimus, Henricum I. a. 1227 decimam partem reddituum fodinarum ecclesiae Vratislaviensi assignasse; ducem autem Henricum III. a. 1264 Episcopo Vratislaviensi decimam partem reddituum officinae monetalis bis per annum solvendam mandasse; ducem deinde Boleslaum a. 1265 largitum esse decimam partem auri, argenti, cupri atque plumbi, quae in ditione sua in lucem provenerint: ea singularis ducum in ecclesiam pietatis argumento esse possunt, sed et donationes potius, quam decimarum sunt institutiones, et in Silesia tantum ad exigendi jus declarandum valent, non vero in ceteris, quae tunc erant, Poloniae provinciis. Rerum praeterea scriptor Cromerus Lescum Nigrum dicit³⁴⁾ Paulo, episcopo Cracoviensi decimam ex omnibus omnium fodina-

³⁰⁾ Vol. leg. Tom. I. p. 103.

³¹⁾ Verbum Kmetho significat rusticum.

³²⁾ Tschoppe u. Stenzel. Urkundensammlung zur Geschichte des Ursprungs der Städte etc. Hamburg 1832. p. 163.

³³⁾ Cf. Stenzel loco cit. pag. 5 et 43.

³⁴⁾ Cromerus: de rebus gest. Polonorum lib. X. pag. 264 ad a. 1289.

rum Cracoviensis terrae metallis concessisse; regem deinde Primislaum contulisse Episcopo Joanni Muscatae³⁵⁾ vicesimam partem reddituum salinarum dioecesis Cracoviensis. Attamen donatores in concessionibus istis temporibus tantum morem gessisse videntur, nulla enim exstant vestigia, quibus comprobari possit: successores eorum, qui erant donati, decimas ex fodinis atque salinis semper recipere solitos esse. Nulla etiam in legum Voluminibus invenitur lex scripta, ad quam clerus in decimis istis exigendis provocare potuerit. In constitutionibus vero Synodorum jussu atque opera Weżyk collectis³⁶⁾ hoc invenitur decretum: „De molendinis, mineris et fodinis volumus antiquam servare consuetudinem, in facienda vel non facienda solutione decimarum ex eis.“ Ex decreto isto patet, clerum jus decimarum istarum non habuisse quidem, sed, quamquam frustra, expetivisse semper. At omnino non eodem modo privilegii aut institutionis vis servatur et tutatur, quo eam opportunitate adipisci contigit; ac facile demonstrari potest, clerum multam operam dedisse, ut decimas apud alios populos usitatas in Polonia quoque induceret. Ex quibus sponte apparet, eas in iis quoque regionibus, in quibus legum auctoritate erant sancitae, aliquamdiu tantum viguisse, nec leges istas in omnibus Poloniae terris vim habuisse. Jam vero decimas indictas temporibus Casimiri Magni primas clero Polonico a Pontifice esse imperatas, edocemur Cromeri verbis hisce³⁷⁾: „Hoc anno, qui fuit a natali Christi 1188 Hierosolyma a Saladino et Saracenis capta sunt, post octavum et octogesimum annum, posteaquam in Christianorum potestatem redacta fuerant. Eam ob rem Clemens III. Pontifex maximus de recuperanda ea urbe sollicitus, quum omnem, quod dicitur, moveret lapidem, Poloniae quoque totius ecclesiis, episcopis et sacerdotibus decimam misso ad id legato, imperavit.“

Non vero in omnibus Poloniae, quae proprie ita dicitur, regionibus decimas inductas esse, quum legum tum historiae monumentis demonstrari potest. Et in legum quidem Voluminibus inveniuntur

³⁵⁾ Cromerus l. I. lib. XI. p. 271.

³⁶⁾ Lib. III. p. 192. ex Synodo Petricoviensi IV.º.

³⁷⁾ L. I. p. 171. Lib. VI.

37 constitutiones inde ab anno 1564 usque ad annum 1640 cum ordinum approbatione latae, quae decimas ecclesiasticas ad thesaurum adjuvandum conferentes, multos pagos nominant, quibus, quoniam adhuc nullas prorsus decimas solverant, eo majora tributa imponebantur. Synodus Chelmensis a. 1717 affirmat³⁸⁾, esse villas quasdam, quae decimas non solvant, quas hanc ob causam vagabundas vocat. Międzyński vero commemorat³⁹⁾ villarum alienationes, quibuscum jungatur juris decimarum in eum translatio, qui villam acceperit quamquam fuerit laicus. Res ista argumento est: fuisse in Polonia villas quasdam, quae decimas non ecclesiis, sed secularibus earum possessoribus praestiterint. Quum vero aliunde notum sit, clerum Polonicum decimarum jus nunquam secularibus beneficiario jure concessisse, non procul a vero recedit nostra sententia, possessores quosdam jus decimarum sibi sine ullo titulo arrogasse, antequam clerus ecclesiasticarum decimarum in iis locis exactionem instituerit. Qua in re fortasse argumento nitebantur eo, quod sacella in possessionibus suis extruxerint ipsi. In eadem de similibus rationibus sententia videmus Boehmerum versari in opere de jure ecclesiastico Protestantium⁴⁰⁾. Nec sane perspicio, cur non eadem sors decimis in Polonia evenire potuerit.

Quod autem ad Lithuaniam atque Russiam attinet, quae posteriore demum tempore imperio Polonorum sunt adjunctae, incolae terrarum istarum, quum maximam partem religioni Graecae, a qua decimae alienae sunt, essent addicti, universae decimarum solutioni astringi non potuerunt: nam Miecislai I. decimarum concessio eas tantum Poloniae terras tenebat, quae tunc in ejus ditione erant. In documento dotationis ecclesiae Brestensis in Lithuania a Sigis-

³⁸⁾ „Simili ratione ex jure et practicata in aliis Regni nostri diocesisibus consuetudine, quascunque decimas tam praediales, quam omet honales de villis vagabundis et quibuscunque aliis, quae nullam ecclesiis decimam extradunt, ad nostram mensam et dispositionem pertinere declaramus.“ Vide: Międzyński l. cit. p. 75. Nota 121.

³⁹⁾ pag. 75. l. cit. N. 122. „Nobilis St. de Kociurany sortem suam cum decima manipulari in bonis Kociurany in terra Varsaviensi sitam, nobili Andreae de ibidem, ex nunc donat, dat, vendit; intermissionem in eandem sortem et decimam admittit etc.“

⁴⁰⁾ Lib. III. tit. 30. § 22. Halae Magd. 1747.

mundo I. a. 1520 collatae verba reperiuntur haec⁴¹⁾ „Cum ad solutionem ejusmodi decimae ex ritu suo Rutenico non teneantur et ad eam praestandam adstringi commodè non possint, nos providere volentes indemnitati ejusdem ecclesiae“ etc. Verba ista publico sunt documento, regiones Poloniae quasdam, quae ab hominibus Graecae religioni addictis incolebantur, decimis solvendis non fuisse obstrictas. Quae vero regionum istarum praedia decimas praestare tenebantur, in iis decimandi jus ex titulo donationis aut dotationis originem duxit.

§ 3.

De decimis novalibus.

De decimis ex novalibus nulla invenitur constitutio, quae ad totam Poloniam pertinuerit et legibus fuerit sancita. Quae autem in Bodzantae ordinatione⁴²⁾ reperiuntur decreta, ea ejusmodi sunt, ut specialis legis nomine teneant dioecesim Cracoviensem, non pertineant ad reliquas Poloniae terras. Długosz⁴³⁾ pariter ac Cromerus⁴⁴⁾ agentes de lite inter Majoris et Minoris Poloniae incolas ex una, et inter clerum ex altera parte, mentionem faciunt privilegii a Jaroslao Gnesnensi (1341—1371) Archiepiscopo dati, quo Majoris Poloniae incolas a decimis manipularibus agrorum, quos demum erant culturi, liberat. Invenitur praeterea bulla⁴⁵⁾ Pontificis Leonis X., quae de decimis novalibus haec fere decrevit: Decimas agrorum novalium, qui agris antiquitus cultis adjaceant, iis esse praestandas, qui decimas exigant ex adjacentibus agris cultis; decimas autem eorum agrorum novalium, qui nulli agro antiquitus culto adjaceant, dioecesis episcopo esse solvendas. Bullam istam

⁴¹⁾ Czacki I. c. Tom. I. p. 331.

⁴²⁾ Vol. leg. I. 100. Tit. de decimis novalium.

⁴³⁾ Lib. 12. p. 679. „Majoris Poloniae decimas in nova radice consurgentes manipulo non debere reddi, allegabant et super his privilegium Jaroslai Archiepiscopi Gnesnensis et sui capituli ordinationem hujusmodi continens producebant.“

⁴⁴⁾ Lib. 21. p. 475. „Illud autem in contentionem venerat, quod cupiebant profani valere constitutionem Jaroslai archiepiscopi, qua sanciebatur, ut qui agri ex illo tempore coli coepissent, ex iis ne manipularis decima penderetur.“

⁴⁵⁾ Wężyk, Const. Synod. Lib. III. p. 194.

Joannes Łaski Gnesnensis Archiepiscopus ad concilium Lateranense a 1515 ex Polonia legatus precibus suis a Pontifice obtinuit, nulla potestate rei istius a natione accepta. Qua re perductus Międzyński⁴⁶⁾ decimas novalis ex jure Poloniae publico, excepta dioecesi Cracoviensi, clero non deberi contendit, ideoque exigi non posse. At nostra sententia, si quid valet, egregie in ea re lapsus est Międzyński. Ex iis enim, quae apud Cromerum et Długosz loco citato scripta sunt, hoc unum tantum sequitur, Jaroslai privilegio Majoris Poloniae incolas a decimis manipularibus agrorum novalium fuisse liberos, haudquaquam vero decimas quoque saccarias vel pecuniarias solvere eos non fuisse obstrictos. Quapropter privilegii istius id potissimum consilium fuisse videtur, ut decimas manipulares, quippe quae molestae semper essent agrorum cultoribus, permutaret decimis pecuniariis. Quodsi perpendimus, colonos Germanicae nationis, quibus maximam partem silvestres regiones colendae assignabantur, ad decimas ex agris recens cultis solvendas fuisse obstrictos, decimas vero istas non alias fuisse, nisi decimas novalis, sequi nobis inde videtur, ecclesiam multorum annorum consuetudine decimarum novalium jus sibi acquisivisse. Quum vero jus istud in dubium vocari coepisset, bullam istam Łaski a pontifice expetivisse videtur, ut jus illud eo majore auctoritate firmaret. —

§ 4.

De decimis colonorum juris Teutonici.

Quamquam Poloniae clerus in decimis imponendis atque exigendis id semper egit, ut decimas, quae erant usitatae, ex omnibus villis perciperet, tamen homines quosdam in republica fuisse videmus, qui privilegiis muniti meliore conditione uterentur. De quibus nunc agendum nobis est, ita quidem, ut primum de colonis Teutonici juris verba faciamus.

Vetustissimis seculi XII. et ineuntis XIII. monumentis⁴⁷⁾, praecipue autem iis, quae pactio quaedam praecessisse videtur inter

⁴⁶⁾ L. 1. pag. 177.

⁴⁷⁾ Stenzels: Urkundensammlung z. Gesch. des Ursprungs der Städte etc. p. 156.

eum, qui jure Teutonico locabat, et eum qui decimandi jus habebat, colonos initio sive manipulares decimas, sive in campo praestitisse docemur. Sed medio jam seculo XIII consuetudo haec exorta est, ut pro singulis mansis singula maltra frumenti darentur. Czacki auctore⁴⁸⁾ asservatur in archivis Capitulorum Posnaniensis et Cujaviensis privilegium Henrici Glogoviensis, contra Vladislaum Locaticum a quibusdam creati, anno 1298 datum, in quo verba leguntur haec: „Quod omnes qui decimas tenentur, illas persolvant integraliter in campis, si villae juris polonici fuerint, si autem teutonici, maldratus per modium.“ Verba ista luculentissimo documento sunt, decimarum saccariarum institutionem in favorem eorum fuisse factam, qui jure teutonico fuerint locati. Maltrum vero erat certus quidam pro frumenti diversitate, diversus numerus modiorum tritici, secalis, hordei et avenae, aut saltem quorundam istorum frumenti generum, unde etiam prout ex tribus aut quatuor frumenti generibus praestabatur, dicebatur triplex aut quadruplex annona, vel etiam de tribus aut quatuor granis: praestabuntur autem maximam partem totidem modii unius generis frumenti, quot alterorum⁴⁹⁾. Jam vero in vetustissimis hisce documentis, decimarum solutionem corroborantibus, perraro invenitur pecuniariarum decimarum pro naturalibus decimis solvendarum commemoratio; concessis autem pecuniariis solutionibus non fruebantur nisi singulae quaedam regiones⁵⁰⁾. Consuetudo enim pecuniae decimarum naturalium loco solvendae exeunte demum seculo XIII. crebrior esse coepit, et omnino excitata videtur cleri in eos favore, qui colonos locabant; locatoribus enim imprimis curae esse debebat, ut ii, quos locabant, optima conditione fruerentur. Qui vero colonis istis jure Teutonico

⁴⁸⁾ L. c. p. 331.

⁴⁹⁾ Stenzel l. c. p. 156.

⁵⁰⁾ Stenzels Urkunden zur Geschichte des Bisthums Breslau im Mittelalter, Breslau 1845. — Urkunde No. II a 1226: „A terminis vero Crostensibus usque ad terminos Othomachovienses, ubicunque silva locata fuerit, ferto* de manso solvetur et hoc contenta erit ecclesia. . . (*Ferto quarta pars marcae usualis Polonicae, id est 12 grossi argentei. Marca enim pro 48 grossis valebat, Hartknoch de re num. Pruss. p. 288 apud Düsburg. Chron. Pruss. Lipsiae 1679.)

locatis erant praepositi, advocati et sculteti qui nominantur, praeter privilegia illa, cum ceteris colonis communia, pro exigendi negotio, et quod in quibusdam regionibus propriis sumtibus ad decimatorem decimas adferre debebant, propriis quoque fruebantur immunitatibus⁵¹⁾. At immunitatum istarum, quum aut ex cleri ipsius aut ex alius intervenientis arbitrio penderent, pro regionum diversitate, diversa quoque erat ratio. Sculteti itaque in quibusdam Silesiae⁵²⁾ regionibus, quatenus principales erant deductores villae, omnino decimas solvere non cogeantur, certe non ex iis mansis, qui ad scultetiam pertinebant; nam ex ceteris, quos forte possidebant, decimas aequae atque alii solvere erant obstricti. In dioecesi vero Cracoviensi de scultetorum decimis Bodzanta haec statuit⁵³⁾: „Verum sculteti et advocati civitatum, oppidorum, seu villarum, in quibus decimae manipulatim persolvuntur de quatuor mansis advocatae seu scultetiae suae, quos coluerint propriis laboribus et expensis de quolibet mansorum praedictorum quatuor scotos⁵⁴⁾ grossorum pragensium pro decima nobis solvant. Sed si plures mansos colere voluerint, quam quatuor aut dictos quatuor vendiderint, locaverint aut tradiderint ad colendum, de ipsis dent decimam manipulem in campo, prout alii incolae, quorum vicini sunt, consueverunt solvere.“

Quam in Silesia ac terra Cracoviensi colonorum juris Teutonici, eorumque praepositorum, quod ad decimas attinet, fuisse videmus conditionem, eadem fruebantur etiam ii, qui in aliis Poloniae terris

⁵¹⁾ V. Stenzels Urk. z. Gesch. des Urspr. der Städte etc. pag. 152 et ibidem Urkundenbuch No. 48 . . . „si vero dicta annona cesserit („nämlich wenn der Zehnte nach Ablauf der Freijahre anfängt entrichtet zu werden“) pro decima volumus, ut deponatur in villa, ita quod eam in propria vectura sine labore nostrorum villanorum deducat cui cedit“.

⁵²⁾ Stenzels Urkunde z. Bisth. Breslau Urk. II. p. 4 . . . „excepto sexto manso vel ampliori, qui cesserit locatori.“

⁵³⁾ Vol. leg. I. p. 99.

⁵⁴⁾ Scotus pro duobus grossis polonicis valebat, erat igitur 24ta pars marcae usualis. Hartknoch: de re num. Pruss. p. 288 apud Düsburg Chron. Pruss. Lipsiae 1679.

erant locati, intercedente tamen varietate magna in quantitate⁵⁵⁾ decimarum ab advocatis et scultetis⁵⁶⁾ ex mansis liberis, id est ad scultetiam pertinentibus, praestandarum. Re tota nimirum ex pactionibus voluntariis pendente, alii alia sibi jura acquirerent erat necesse. Hoc unum in dubium vocari non potest, quin coloni germanicae originis, eorumque praepositi non aequae fuerint decimis gravati atque indigenae. Immunitates vero istas ex eo originem duxisse verisimile est, quod locatores eo majora jura colonis concedere coacti erant, quo plures allicere volebant: inde enim lucrum haud exiguum iis erat venturum. Quum vero concessionem hae clerico damnum afferrent, clerum eo saltem tempore iisque locis, quibus pactionem non inierat, concessionem istas coërcere studuisse, non est mirum. Exemplum constitutionis concessionem istas coërcentis invenitur in Constitutionibus Synodorum provincialium⁵⁷⁾ hoc: „Cum turpis sit pars, quae suo non congruit universo et quidem sculteti vicinis seu villanis eorum, in eadem villa decimas absque contradictione solventibus, ipsi eas minus rationabiliter solvere contradicunt: statuimus ergo, quod sculteti hujusmodi, cujuscunque status et conditionis fuerint, hujusmodi suis vicinis seu villanis aequales esse debeant in solutione decimarum.“

---

⁵⁵⁾ Vide: Codex diplomaticus Poloniae Leonis Rzyszczewski etc. Varsaviae 1847 Tom. II. dip. LXIV a. 1225 . . . „quilibet mansus solvet fertonem argenti in pondere Polonicali et archiepiscopo Gnesnensi tres modios, scilicet duas mensuras tritici, quatuor silignis, sexavenae: sed semper omnis mansus quintus erit liber, tum a Ducis quam ab archiepiscopi solutione“ — Et ibidem dip. LXV a 1284 . . . „cessante autem libertate de quolibet manso parvo pro censu et decima fertorem argenti usualis et mensuras silignis sex, sexque avenae in mensuram Posnaniensem solvere teneantur.“ —

⁵⁶⁾ Ibidem Tom. I. dip. LVI a 1275: scultetus praedictus seu posterius ipsius sextum mansum per (?pro) se liberum retinebunt a solutione omnimoda censuali et decimali.

⁵⁷⁾ Wężyk l. c. p. 188 Tit. ex antiquis.

§ 5.

De decimis liberis.

E vetustissimis documentis⁵⁸⁾ atque statutis⁵⁹⁾ apparet in Polonia usque ad seculum XIV et posteriore quoque tempore discrimen observatum esse inter decimam liberam et illiberam, more rusticorum dari solitam, quae etiam recta sive plena appellabatur. Jam vero decimas liberas solvendi jus initio ii tantum habuerunt, qui bona libera et de jure militari instituta tenebant. Bona vero libera ea erant, quae principes viris bello fortitudine conspicuis praemii loco in possessionem tribuebant et eo quidem jure tribuebant, ut ex iis onera praestarent pauciora, quam alii bonorum possessores⁶⁰⁾ pro eo autem ad quamcunque evocationem militaria officia praestare essent parati. Quam ob rem possessores isti bonorum liberorum milites appellabantur, et pro se quisque juribus nobilitatis personalibus gaudebant, quae in Polonia principio non a parentibus in liberos transibant, sed ex possessione bonorum terrestrium pendebant. Jam vero liberorum bonorum possessoribus quum a principe immunitates quaedam tribuerentur, tribui quoque ab ecclesia quaedam par erat: et immunitates quidem ab ecclesia militibus istis collatae, in eo potissimum erant positae, ut bonorum militarium possessoribus decimas ei ecclesiae liceret solvere, cui solvere libuerit. Quum autem milites isto tempore opportunitate quacunque impetrata, privilegia praeterea alia a principibus nanciscerentur, villas principio militares paulatim hereditarias reddebant: quo factum est, ut et ipsi pro personali nobilitate hereditariae nobilitatis jura nanciscerentur, et numerum eorum augerent, qui in Polonia nobilitatem ex bonorum possessione hereditariae paulatim nobilitati commutaverant. Quum vero milites isti meritis egregiis plerumque jus hereditariae nobilitatis essent nacti, sensim veteris

⁵⁸⁾ Vide: Stenzel's Auszug aus der Uebersicht der Arbeiten und Veränderungen der schlesischen Gesellschaft für vaterländische Cultur im Jahre 1841 Beilage II.

⁵⁹⁾ Vol. leg. I. pag. 101.

⁶⁰⁾ Cf. W. A. Maciejowskiego: Roczniki i Kroniki Polskie i Litewskie etc. Warszawa 1850 pag. 127.

illius hereditariae nobilitatis splendorem obscurarunt, eique typum quodammodo impresserunt ordinis militaris⁶¹). Principio enim in Polonia nobiles jura militaria habere non erat necesse⁶²). Discrimine autem inter milites et nobiles sensim evanescente, quum nobilitatis notioni notio militiae inesse coepisset, jura etiam, quibus principio milites, initio temporales, deinde vero hereditarii possessorum bonorum de jure militari institutorum fruebantur, paulatim ad cunctam nobilitatem transierunt.

Jam vero quod ad immunitates, quae decimas spectant, attinet, primo certa decimarum liberarum mentio reperitur in litteris a 1223, quibus Laurentius episcopus foundationem monasterii Rybnicensis firmavit, dicens se foundationem istam ratam esse jubere, ut ne decimae liberae, quas equites quidam ecclesiae Rybnicensi proprio motu contulissent, decurtari possent⁶³). Decimarum vero jure militari liberarum mentio prima legalis occurrit a 1227. In Stenzelii nempe documento II^{do} verba inveniuntur haec⁶⁴): „Praeterea et milites suos, qui villas solutione decimali dignas ab ipso a tempore concilii Lateranensis (a 1215) obtinuerant vel adhuc obtinere poterunt, decimas ecclesiis solvere coegit quibus jure debebantur, jure tamen militari, qui de talibus pro voluntate sua in damnum aliarum ecclesiarum, quibus volebant, conferebant.“ Anno deinde 1291 Gruo et Bogusso, domini atque heredes Dobrussaviae more rusticorum decimas se manipulares solvere obligarunt foundationi Vincentianae Vratislaviensi, ex omnibus praedii, quod possidebant, agris rusticis rursus derogatis, exceptis tamen iis, quos proprio aratro colerent, quosque jam praedecessores eorum jure militari tenuissent. Ex iis enim decimas se tantum liberas more militari solvere esse obstrictos contenderunt; quod iis concessum est⁶⁵).

⁶¹) Cf. Przegląd Pożnański z roku 1846. I. O służbie wojennój włościan za dawniej Polski.

⁶²) Vide: Jus Polonicum ed. J. W. Bandtkie. Varsaviae 1831 pag. 85... si autem illi Nobili in feratur, qui non habet jus militare etc.

⁶³) Stenzel: Auszug aus d. Uebersicht d. Arb. etc. Beil. II. p. 14.

⁶⁴) Stenzel: Urkunden z. Gesch. des Bisthums Breslau p. 3.

⁶⁵) Stenzel: Auszug aus der Uebersicht d. Arb. etc. Beil. II. p. 16.

At vero decimis hunc in modum solutis, quum et ecclesia rationes suas custodire in decimis percipiendis non ubique posset, et milites, ut videtur, immunitate ista ad decimarum omnino recusationem nonnunquam impellerentur, confusiones et abusus inde exorti sunt. Quam ob rem ecclesiam mox abusui isti consulere studuisse videmus. Et primum quidem jam anno 1262 Thomas episcopus Vratislaviensis in synodo provinciali statuit, ut cuicunque ecclesiae decimae tunc temporis solutae essent, eidem solverentur in posterum, etiamsi bona, ex quibus solverentur in aliorum possessionem venerint, decretoque isti nullum unquam militum jus refragari posse monuit⁶⁶⁾. In aliis deinde Poloniae provinciis clerum haud secius militum istam immunitatem coercere studuisse, patet ex decreto synodali archiepiscopi Gnesnensis⁶⁷⁾, cujus verba haec afferre liceat: „Noverint universi praesentium notitiam habituri, quod nos Jacobus, divina miseratione sanctae Gnesnensis ecclesiae archiepiscopus, constituti in Gniezdna in provinciali synodo de concilio et assensu fratrum nostrorum episcoporum tunc praesentium et aliorum nostrae provinciae praelatorum super decimis liberalibus non recipiendis de parochia vel dioecesi aliena constitutionem edidimus in haec verba. Quoniam propter officium debetur beneficium statutum declaramus sententialiter, ut sicut non licet officia divina alienis parochianis impendere, si etiam ut puta decimas militares et liberas recipere ab eisdem, maxime de dioecesi aliena, nisi forsitan super his certis et determinatis fundatae sint et hoc de dioecesani processerit voluntate . . . etc.“ — Attamen in re ista clerum neque ab omnibus possessoribus jure militari locatis, quae voluerit, impetrasse neque omnino multum profecisse, et ex rei ipsius ambiguitate apparet, et quod ad Silesiam attinet, e documentis certis a Stenzelio collatis⁶⁸⁾. Perspicua deinde est cleri decretorum infirmitas etiam ex Bodzantae constitutione a. 1359, quippe quae mentionem

⁶⁶⁾ Stenzel, l. c. pag. 15.

⁶⁷⁾ Stenzel, Auszug aus d. Uebers. etc. Urkunde I. Datum in Radegov VI. nonas Maji anno d. MCCC nono.

⁶⁸⁾ Stenzel, ibidem Beilage II, p. 17—23.

faciat juris militaris antiquitus in nobiles translati, et tunc adhuc a nobilitate in decimarum solutionibus asservati. Exstant verba Bodzantae sub Tit. de decimis per nobiles cultis „et quidem haec⁶⁹⁾“: „Item decrevimus, quod ubicunque aliquis nobilis alteri nobili sibi aequali, necessitate cogente hereditatem suam obligaverit et creditor coluerit in ea, decimam frugum de agris suis solvat illi ecclesiae cui is, qui obligavit, solvere consueverat ab antiquo, sed si forte labores suos dictus creditor voluerit ampliare repellendo Kmethones et excolendo agros eorum, de agris Kmethonum, quos colit, decimam in gonitwa⁷⁰⁾ solvere tenetur etiam. Si nobilis Kmethoni vel alteri similiter hereditatem obligaverit, idem ignobilis decimam illiberam, cui de jure debuerit de agris, quos colit, dare sit adstrictus. Praeterea ne propter causam decimalem judicem ecclesiasticum de nobilitate nobilem judicare contingat, statuimus, quod ubi qui clericus petens decimam illiberam ab aliquo, qui se dicit nobilem ipsumque propter hoc ad iudicium ecclesiae revocaret, volumus, ut causa nobilitatis ejus vel nobis vel officiali nostro, per ipsum proposita clypeoque suo et parentela nominatis per nos vel officialem nostrum nullatenus judicetur, sed remittatur ad iudicium seculare, ut ibi nobilitatis quaestione primitus expedita doceatur ecclesia, quo jure talis decimae conferre debet circa solutionem decimae praedialis.“ —

Decimarum liberarum solutiones per longissimum tempus in iis Masoviae regionibus in usu fuisse videntur, quae ad dioecesem Gnesnensem pertinebant. In pactione enim, quam Vladislaus I. dux Plocensis a. 1446 cum Andrea Posnaniensi episcopo iniit, inter alia leguntur et haec⁷¹⁾: „exceptis nobilibus, quibus nos pro eorum servitiis aliquos agros in villis sive bonis nostris jure hereditario

⁶⁹⁾ Vol. leg. I. p. 101.

⁷⁰⁾ Quum „gonitwa“ et „zagon“ eandem originem habeant, gonitwa, vocabulum nunc obsoletum, idem significasse videtur ac nostrum zagon, id est, porca, ut in gonitwa solvere idem sit atque in campo, id est decimas manipulares solvere. — Explicationem hujus verbi, quam Stenzel (Urkundensamml. z. Gesch. d. Bisthum Br.) pag. XVIII. tentavit, probare non possum.

⁷¹⁾ Węzyk Constit. Synod. etc. Lib. III. pag. 200—205.

nobilitari duxerimus dandos: qui nobiles, decimam more aliarum nobilium terrarum nostrarum Masoviae praedictarum, dare non sint adstricti“. Pactio ista propter verborum ambiguitatem multas postea lites provocavit, quum cuncta nobilitas istius regionis sive propriis meritis bona, quae possidebat, nacta est sive ex alio titulo habuit, hac pactione liberam se esse decimis quibuscunque ex suis agris praestandis contenderet. Anno demum 1776 A. Zamojski, olim Regni Cancellarius litem composuit et ita quidem, ut nobiles ex eorum agris decimas praestare esse obstrictos affirmaret, quia monente Międzyński⁷²⁾, persuasum ei fuerit, illud „Non“ posteriore demum tempore verbis „dare sint“ esse insertum. Nostra vero sententia si quid valet, non illo „Non“ postea, ut dicunt, inserto, sed alio pactionis loco inductus esse videtur Zamojski, ut hanc sententiam ferret, et illo quidem, quo apertis verbis dictum est, nobiles de agris praedialibus atque aliis, quos suis colant aratris, certis iisque designatis ecclesiis decimas praestare debere. Quum vero illud „Non“ in constitutionum synodaliū editionibus, quas clerus ipse curaverat, inveniatur, et quum praeterea „Non“ illo omisso immunitas nobilitatis meritis conspicuae immunitas nulla foret, negatio ista non ad „adstricti,“ sed potius ad verba „more nobilium aliarum terrarum referenda esse videtur. Ceteri enim nobiles, ut supra demonstratum est, secundum hanc pactionem decimas certis designatisque ecclesiis praestare obstricti erant; illi vero qui ob merita egregia a regibus agris essent donati, non ceterorum nobilium more decimas solvere debebant, sed praestare eas poterant ecclesiis, quibus vellent. Quod vero nobiles isti, ut supra monitum, prorsus decimis liberos se esse existimarunt, id secus est: nam pactionis verba perpudentibus nobis dubitatio nulla exoriri potest, quin immunitas nobilium illorum in eo potissimum fuerit posita, ut libere, id est, ecclesiis, quibus vellent, praestare eas possent. Quamquam igitur pactione ista ad verbum dicimae liberae nulla facta est mentio, quam satis aperte profitentur documenta XIII et XIV. seculi, tamen solutio decimarum liberarum ex bonis de jure

⁷²⁾ L. c. pag. 108.

militari institutis illo tempore nondum in dubium vocari potest. Temporis tamen decursu clerus id obtinuit, ut nobiles decimas solverent ecclesiis certis constitutisque, solverent autem potissimum iis, quarum jus patronatus haberent. Id enim nobilibus minus molestum videbatur, quum patronorum munere fungentes, non ex officio, sed voluntarie annuam oblationem quodammodo se praestare existimarent. Itaque jus decimarum liberarum, quod principio milites, deinde nobiles meritis insignes habebant, paulatim evanuit.

Iam vero praeter liberarum decimarum jus, milites principio, deinde autem discrimine inter milites et nobiles sublato, etiam nobiles immunitates quasdam atque privilegia in decimis praestandis habebant et quidem haec:

1. Liberi erant decimis cannabis;
2. Vecturae decimarum in natura solvendarum non erant obnoxii;
3. Habebant jus protimiseos in decimis manipularibus acquirendis.

Privilegia ista partim e vetere jure militari sunt profecta et in nobiles translata, partim a nobilibus variis modis acquirebantur. Et quod ad decimas quidem cannabis attinet, e loco quem supra⁷³⁾ attulimus elucet: Kmethones tantum decimas cannabisolvere debuissent, non vero nobiles; si enim nobilibus ex suis agris decimae cannabisolverendae fuissent, haud dubie nobilium mentio esset injecta. At agris a colonis desertis, aut colonis de nobilibus agris, quos colebant, deiectis, nobiles ex agro isto deserto decimas cannabisolvere cogebantur, nisi forte regionis consuetudo aliud quid ferebat⁷⁴⁾. — Quod deinde ad decimarum vecturam attinet, nobiles opprobrio⁷⁴⁾ eam sibi habuisse videntur, quum ne ex iis agris qui-

⁷³⁾ Vide pag. 9 nostrae dissertationis.

⁷⁴⁾ „Colono ex agro discedente nobilis eundem agrum colens, decimas et proventus ecclesiasticos pro consuetudine pendat. Quodsi non exstat in illo territorio aliqua ejus rei consuetudo, solvat eadem onera, quae colonus solvebat; illis tamen exceptis, quae ex rusticitate in nobilitatem indigne transferrentur, veluti ut decimam duceat . . . cannabales . . . solvat; nisi in istis aliter se habeat consuetudo. Ex synodo Petricoviensi quarta. Vide: Wężyk, Constit. Syn. Lib. III. p. 190.

dem decimas ad decimatorem deportarent, ex quibus eas more rusticorum solvere erant obstricti. Quam ob rem quin vecturae liberrarum decimarum nobiles non obnoxii fuerint, dubitari non potest.

Quod denique tertio loco privilegium posuimus, de eo in Bodzantae constitutione leguntur haec⁷⁵⁾: „Item quicumque dominus villae, in ipsa villa sua decimam emere voluerit, ante festum Beati Jacobi cum domino decimae forisare⁷⁶⁾ procuret, alioquin dominus decimae decimam vendet libere, impedimento cessante domini villae illius.“ Ex constitutionis hujus verbis postremo allatis sponte apparet, decimarum dominum tum demum eas alii vendere potuisse, quum dominus villae, id est, nobilis, ipse eam emere noluerit. Id vero nihil aliud, nisi jus protimiseos fuisse, non est cur demonstramus.

§. 6.

Conclusio.

Iam primis temporibus inveniuntur in Polonia controversiae de decimis solvendis. Eius quam supra⁷⁷⁾ Boleslai I. jam temporibus a. 1020 in Silesia commemoravimus repugnantiam decimas inter eos, qui praestare debeant, auctor nobis est Stenzel⁷⁸⁾. Quum vero superiorum temporum et non satis firmas sint res, quarum memoriam historici prodiderunt, et ad normam omnino decimarum constituendam parum conferant, inde a Casimiri Magni temporibus lites quasdam de decimis perlustrare liceat. Et primum quidem Bodzanta, Cracoviensis Episcopus, quum cleri potestatem latissime patere videret, decimas ex quocunque quaestu et artificio in sua dioecesi exigere decrevit. Quod consilium quum ad effectum perducere vellet, exortae illi sunt primum quidem cum laicis, deinde vero quum rex a laicorum partibus staret etiam cum rege ipso maximae controversiae. Controversiae istae, non vero inhonesta

⁷⁵⁾ Vol. leg. I. p. 97. sub tit. de tempore decimae forisandae.

⁷⁶⁾ Ex locis, qui apud Czacki, l. c. inveniuntur, forisare in forum ducendi, venundandi, mercandi significationem habere colligi potest. —

⁷⁷⁾ Cf. pag. 5n. diss. et vide. Prawo polityczne Skrzetuskiego Tom. I. p. 33. Warszawa ed. sec. 1787.

⁷⁸⁾ Stenzel- Urkunden z. Gesch. d. Urspr. der Städte etc. p. 34 seq.

regis vita, quam attulisse fertur, Bodzanta effecerunt, ut a 1349 bis regi sacris interdiceretur⁷⁹⁾. Intercedente demum Jaroslao Gnesnensi Archiepiscopo, pactionem iniit Bodzanta a. 1359 cum rege, quae volumine legum primo pag. 98—104 invenitur. Controversias istas cleri cum laicis saepissime in historia Polonica occurrere videmus. Omnes constitutiones, pactiones et privilegia, quae inde a Miecislao I. regnante lata sunt; non voluntaria, sed temporum maxime necessitate a regibus atque proceribus extorta esse, verisimile est. Quam ob rem non est cur miremur, nullam fere pactionem inveniri⁸⁰⁾ aut privilegium a rege datum, quod aut voluntarie sit datum, aut honeste a clero expetitur. Clerus enim nihil aliud, nisi comprobationem iuris antiquitus sibi debiti se poscere existimans, ita se plerumque gessit, ut non novum quoddam jus expetere, sed vetus illud civili legislatione firmare tantum velle videretur. Quum vero concessionem et privilegia secundum temporum occasiones, modo darentur, modo denegarentur, tanta exorta est sententiarum de decimis praestandis diversitas, ut non modo inter laicos, sed inter clerum ipsum tot diversae decimarum solvendarum constitutiones existerent, quot Synodi essent frequentatae. Accessit, quod reformatio, quae, ut obiter moneamus, initio multorum in Polonia animos sibi conciliaverat, laicorum de decimis sententias magnopere mutaverat⁸¹⁾ Hucusque laici decimas sacrum onus esse ducentes, non sublationem earum, sed moderationem tantum optabant. Sed reformatione saeculi XVI. sensim Poloniam invadente multi exorti sunt, qui decimas adversus majorum proprietatem impositas esse contenderent, in sacris aequae atque in profanis concionibus sublationem earum desiderarent⁸²⁾. Resistebat Catholicorum clerus, sed quae ab eo contra novationes istas erant facta, ab adversariis non respiciebantur. In confederatione generali a 1573⁸³⁾ res ad comitia electionis remissa est, in quibus

⁷⁹⁾ V. Międzyński l. c. p. 101.

⁸⁰⁾ V. Międzyński p. 93.

⁸¹⁾ V. Czacki l. c. 334.

⁸²⁾ V. Czacki l. c.

⁸³⁾ Vol. leg. II. p. 842. § 5.

controversiae istae dirimerentur. In comitiis porro a. 1576⁸⁴⁾ primum compositionis mentio facta est; ceterum res ipsa rursus ad comitia futura remittitur. In comitiis deinde a. 1578⁸⁵⁾ peculiaris sectio tribunalis constituta est, quae in causis ecclesiasticis sententiam diceret. Sectio ista constabat ex sex laicis totidemque clericis. Quum vero in comitiis a. 1582⁸⁶⁾ clero pertinaciter renitente et intercessionibus minisque omnium animos concitante, ea ratione qua speraverant, difficultas expediri non posset, Vladislao IV. regnante remedium aliunde quaerere constituerunt ordines. Itaque Georgius Ossolinski, laicus missus est ad Pontificem legatus, qui opem ejus contra Cleri pertinaciam imploraret. Cuius assidua demum opera factum est, ut Pontifex M. Urbanus VIII. a. 1634 breve⁸⁷⁾ ad Poloniae clerum mitteret, quo compositionem decimarum manipularium praeciperet. Comitiis vero sequentis anni⁸⁸⁾ sancitum est, ut decreto isti tantummodo in praediis nobilium, non tamen in regiis obsequerentur. Quum vero Pontifice suadente ordinibusque in comitiis jubentibus compositio rei solius cleri curae esset commissa, et ab eo iudicium quoque penderet, factum est rursus, ut decretum nullam vim obtineret. Qui deinde opus inceptum variis modis ad finem perducere conabantur, operam perdiderunt. Anno demum 1768⁸⁹⁾ quum experientia cognitum esset, re unius tantum partis arbitrio ac voluntati relictam malum sanari non posse, decretum est, quamcunque de decimis controversiam in iudiciis terrestribus esse dirimendam salva tamen ad tribunal appellatione. Multis tandem certaminibus certatis eo perventum est, ut iis saltem decimas manipulares cum aliis commutare liceret, qui negotia diligentius agere solebant: qui vero aut socordiores in negotiis agendis erant, aut propter inopiam rei periculum facere non poterant, iis decimae manipulares, ut antea, erant praestandae.

⁸⁴⁾ Vol. leg. II. p. 884. § 13.

⁸⁵⁾ Vol. leg. II. p. 964. § 7.

⁸⁶⁾ Międzyński l. c. p. 125. nota 185.

⁸⁷⁾ V. N. Zalasowski, Jus Regni Poloniae. Tom. II. Posnaniae. 1702.

⁸⁸⁾ Vol. leg. III. pag. 857. § 14.

⁸⁹⁾ Vol. leg. VII. p. 729.

Quae supra de controversiis diximus, pertinebant omnia ad totam rempublicam et publicarum rerum notam habebant. Qui vero privatorum cum clero controversias omnes enumerare velit, hunc Międzyński⁹⁰⁾ eundem laborem suscepturum esse ait, ac si innumerabilia coeli sidera computare sibi proposuerit. Quin etiam nullam contendit idem scriptor villam in Polonia esse, cui non plures de decimarum solutione controversiae sint narrandae. Causas vero istas et molestissimas et sumptuosissimas iis saltem temporibus fuisse, quibus partes ad singularia judicia rejicerentur, vel ex eo patet, quod causa controversa ab episcopali iudicio vulgo ad nuntiaturam, a nuntiatura autem Romam deferebatur, unde clericus designari solebat, qui rem in loco cognosceret. His omnibus peractis iterum Romam causa veniebat, ut dijudicaretur⁹¹⁾. —

Ceterum iis temporibus, quibus Poloni decimas e jure divino originem duxisse credebant, reges nonnunquam belli necessitatibus coacti, a Pontifice aut saltem ab Episcopis propriis e decimis impetrabant subsidium, quod decima decimarum nominabatur. Primum exemplum subsidii ejusmodi a Casimiro Magno impetrati commemorat Cromerus⁹²⁾ verbis hisce: „Simul autem impetravit (a Pontifice Clemente VI. a 1351) ut sibi decima decimarum ab universo ordine ecclesiastico totius Poloniae quadriennio in subsidium adversus Lithuanos atque Tartaros conferretur.“ Affert deinde Międzyński⁹³⁾ argumenta certa, quae subsequentes quoque reges, Vladislaum Jagellonem, Vladislaum III., Casimirum IV., Johannem Albertum et Sigismundum I. Casimiri Magni exemplum imitatos esse, demonstrant concessione non quidem a Pontifice, at vero a propriis episcopis impetrata. Posteriore autem tempore decimarum natura non sine quodam adjumento doctrinae Dissidentium acuratus perspecta, decimae sine ullo juris titulo, resistente etiam clero, in belli sumptus interdum adhibebantur. —

⁹⁰⁾ L. c. p. 134.

⁹¹⁾ Międzyński l. c. p. 134.

⁹²⁾ De origine et rebus gestis Polonorum Lib. 12 p. 317.

⁹³⁾ L. c. pag. 79.

VITA.

Natus sum Joannes Josephus de Lipski fidei Catholicae addictus die V. mensis Augusti anno MDCCCXXVII. patre Adalberto, praedii equestris possessore, matre Stanisława e gente de Grodzicka, utroque parente quod valde laetor adhuc superstite. Primis litterarum elementis domi a praeceptoribus imbutus, receptus sum in numerum discipulorum tertii ordinis superioris Gymnasii Posnaniensis a St. Maria Magdalena dicti, quod illo tempore primum Dr. Prabucki, deinde Dr. Brettner rerum scholasticarum consiliarii auspiciis floruit. Quatuor annis praeteritis, quum propter valetudinis debilitatem primi ordinis discipulus abire coactus essem, ad balnea profectus sum, unde corporis viribus recuperatis reversus, Ostrowiam adii, ubi Gymnasii director Dr. Enger, Vir Doctissimus educationis meae cura suscepta, privatim me instituebat. Posteaquam studia mea eo usque persecutus eram, ut maturitatis quod dicunt examen subire possem, Vratislaviam me contuli, ibique in Gymnasio Friedericiano testimonio maturitatis impetrato, anno MDCCCXLVIII Schneidero Rectore Magnifico inter cives Universitatis Viadrinae receptus, apud Virum Illustrissimum Abegg, illo tempore jure consultorum Decanum nomen dedi. Per quatuor annos contigit mihi interesse scholis Virorum Illustrissimorum et Doctissimorum Abegg, Gaupp, Gitzler, Huschke, Wasserschleben, Wilda, Bergius, Braniss, quos studia mea in Justae scientiae atque eruditionis meae adjuvisse iisque consuluisse grato animo ingenue profiteor. —

Theses.

- 1) Clericorum fideiussiones validae sunt.
  - 2) In L. 7. §. 2. dig. de distr. pig. legendum est „a debitore — creditori — nullam esse pactionem, ut venditioni stetur.“ —
  - 3) Ius Borussicum iuri ecclesiastico communi non derogare contendo.
  - 4) Apud Cheruscos regum successionem quandam fuisse probo.
  - 5) Poena major minorem non absorbet.
-

Thesaur.

- 1) Clericorum abhominabiles valde sunt.
- 2) In L. 7. §. 2. dig. de distr. pig. legendum est, a debitore —
creditori — nullam esse portionem, ut venditori statim. —
- 3) In Porrasium ini. ecclesiastico communi non derogare
contendo.
- 4) Apud Cheruscos regum successorem quandam fuisse probo.
- 5) Poena major minorem non absorbet.